

Uwagi na temat uwarunkowań polityki karnej realizowanej przez sądy na przykładzie stosowania art. 178a § 2 k.k. i art. 62–62a ustawy z 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii

ANNA MUSZYŃSKA

ORCID: 0000-0003-2008-382X

Katedra Prawa Karnego Materialnego

Uniwersytetu Wrocławskiego

Polityka karna kształtowana w okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1997 roku jest przedmiotem wieloaspektowych debat, dotyczących między innymi realizacji strategii punitywnej czy liberalnej¹, chociaż nie ulega wątpliwości, że w ostatnich latach obiektem dociekań jest przede wszystkim pierwsza z wymienionych. Badania w tym obszarze prowadzą do konieczności weryfikacji złożonych determinant, lokowanych na poziomie decyzji legislacyjnych, ale również tych z obszaru stosowania prawa. W dyskusjach na temat czynników modelujących politykę kar-

¹ Zob. między innymi W. Jarocho, *Polityka karna — strategia punitywna czy liberalna*, „Studia Prawnoustrojowe UWM” 2012, nr 5, s. 49–61; K. Krajewski, *Nowa kodyfikacja karna a polityka karna w Polsce w latach 1990–2005*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, z. 1, s. 5 n.; M. Melezini, *Represyjność polityki karnej w okresie obowiązywania nowej kodyfikacji karnej*, [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Warszawa 2007, s. 487–493.

na o określonej strategii wyodrębnić można wypowiedzi wskazujące, że jednak w znacznym stopniu jest ona konsekwencją praktyki stosowania prawa, czyli „prawa w działaniu”, kształtowanego przez bardzo zróżnicowane czynniki, których identyfikacja nastrocza niekiedy trudności². Nie wydaje się natomiast, aby w prosty sposób określało ją „prawo zapisane”, będące wynikiem działania ustawodawcy, można wręcz pójść dalej, wskazując na względną niezależność płaszczyzn prawa zapisanego i prawa w działaniu³.

Wpisując się w konwencję takiego wnioskowania, przybliżyć można przykład dwóch regulacji, których analiza odzwierciedla złożoność relacji prawo zapisane–prawo w działaniu–polityka karna. Wybranymi przykładami są regulacje z art. 178a § 2 k.k. i art. 62–62a ustawy z 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii⁴, w ich ujęciu normatywnym, ale przede wszystkim praktycznym, opartym na dostępnych danych statystycznych. Prezentacja podanych przykładów nie jest przypadkowa, wskazane przestępstwa należą bowiem do zachowań powszechnych w społeczeństwie, choć o drobnej czy średniej wadze, co do których właściwe zdają się procedury szybkie i uproszczone⁵. Znamienne dla wybranych przykładów jest również stwierdzenie, że trudno dotrzeć do przyczyn tych przestępstw. Prawo karne, jak wiadomo, oddziałuje przede wszystkim na skutek w postaci czynu zabronionego, znacznie trudniej radzi sobie z koniecznością sięgania po instrumenty pozaprawne, chociażby lecznicze, które w ramy prawa karnego należałoby wprowadzić, zwłaszcza gdy zachowanie sprawcy łączy się z używaniem czy wręcz nadużywaniem alkoholu lub substan-

² Zob. referat K. Krajewskiego wygłoszony podczas konferencji 27–28 września 2018 roku w Rzeszowie na temat „Prawo karne wobec wyzwań współczesności”.

³ Obszerniej K. Krajewski, *O wpływie ustawodawstwa karnego na politykę karną*, „Archiwum Kryminologii” 41, 2019, nr 2, s. 41–80.

⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 852 ze zm. (dalej: u.p.n.).

⁵ Warto zaznaczyć, że 75% ogólnej liczby przestępstw popełnionych w Polsce wypełnia 12 typów rodzajowych występów z kodeksu karnego i z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (art. 158 § 1, art. 177 § 1, art. 178a § 1, art. 178 § 4, art. 207 § 1, art. 209 § 1, art. 244, art. 278 § 1, art. 279 § 1, art. 280 § 1 k.k.); A. Grześkowiak, *Model ustawowej polityki karnej na tle projektów zmian kodeksu karnego*, [w:] *Reforma prawa karnego materialnego i procesowego z 2015 r. Wybrane zagadnienia*, red. D. Kala, I. Zgoliński, Warszawa 2015, s. 37.

cji psychoaktywnych. Na dodatek ilościowy obraz statystyczny wskazanych zachowań można stosunkowo łatwo poddać manipulacji⁶, chociażby przez okresowe przeprowadzanie wzmożonych akcji policji. Mając zatem do czynienia, w przypadku podanych rodzajów przestępstw, z dość popularnymi zachowaniami i zarazem charakterystycznymi ze względu na przyczynę, trudno się spodziewać ich ograniczenia z zastosowaniem strategii represji, zwłaszcza wzmożonej.

Prezentowane przykłady mieszczą się w okresie obowiązywania kodyfikacji karnej z 1997 roku, której wprowadzeniu towarzyszyły wypowiedzi o nadmiernej liberalizacji prawa. Tego rodzaju stwierdzenia nie można z pewnością odnieść do regulacji przedstawionych w niniejszym opracowaniu. Generalne zmiany wprowadzane od 1998 roku znajdowały uzasadnienie w dostosowaniu przepisów prawa karnego do nowego ustawodawstwa, uchwalonego w innych dziedzinach, dostosowaniu prawa karnego do regulacji unijnych, w poglądach polityków⁷. Potrzeby nowelizacyjne uzasadniano też przemianami społeczno-gospodarczymi, nowymi negatywnymi zjawiskami, co odpowiednio odnoszono do zjawiska narkomanii czy zachowań w obszarze bezpieczeństwa w komunikacji.

Sięgając po przykład z art. 178a k.k., statuującego przestępstwo prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu mechanicznego w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym (art. 178a § 1 k.k.) oraz prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego innego pojazdu niż mechaniczny na drodze publicznej lub w strefie zamieszkania (art. 178a § 2 k.k.), należy podkreślić, że ustawodawca nie trzymał się w przeszłości jednorodnej koncepcji traktowania tego rodzaju lub podobnych zachowań, czy to w konwencji wykroczenia, czy przestępstwa, czy też czynu przepołowionego. Pomijając w tym miejscu szczegółowy wywód historyczny, przypomnieć wypada, że prowadzenie w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu mechanicznego i innego niż mechaniczny stało się przestępstwem z mocy ustawy z dnia 14 kwietnia 2000 roku o zmianie

⁶ Więcej na temat czynników modelujących statystyki J. Błachut, *Problemy związane z pomiarem przestępczości*, Warszawa 2007, s. 81 n.

⁷ T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012, s. 106–110.

ustawy Kodeks karny⁸, którą wprowadzono do kodeksu karnego art. 178a § 1 i 2. Na marginesie zaznaczyć też można, że ustawodawca w 2000 roku, przyjmując klasyczną konstrukcję czynu przepołowionego, nie zadbał o określenie przejrzystych kryteriów rozgraniczenia przestępstwa i wykroczenia.

Wprowadzoną zmianę uzasadniano koniecznością skuteczniejszego zwalczania tego zjawiska, podnosząc przy tym, że „Celem przedłożonego projektu ustawy jest skuteczniejsze niż dotąd zwalczanie plagi społecznej, jaką jest prowadzenie pojazdów mechanicznych przez nietrzeźwych kierowców, kończące się bardzo często wypadkami komunikacyjnymi, w których tracą życie i zdrowie tysiące osób”⁹. Ustawodawca zdecydował się na przytoczoną formułę przestępstwa, której towarzyszyło założenie ograniczenia tego rodzaju zachowań poprzez wzmocnienie represji. Zresztą kierunek zaostrzenia represji utrzymywany jest nadal w odniesieniu do sprawców nietrzeźwych kierujących pojazdami mechanicznymi, co znalazło wyraz w wprowadzeniu nowelizacją z 2010 roku art. 178a § 4 k.k. oraz obostrzeń związanych ze środkiem karnym w postaci zakazu prowadzenia pojazdów.

Dane statystyczne dotyczące prawomocnych skazań z art. 178a § 2 k.k., a także wymiaru kar za to przestępstwo zdają się jednak nie potwierdzać realizacji zakładanego przez ustawodawcę celu.

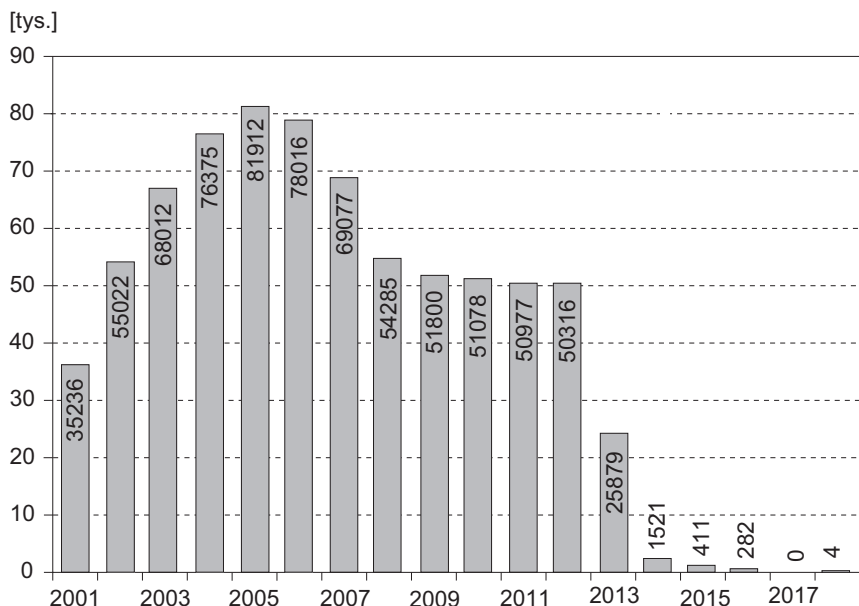
Analiza statystyczna dotycząca prawomocnych skazań z art. 178a § 2 k.k. prowadzi do wniosku, że liczba tego rodzaju zdarzeń w latach 2001–2013 sięgała kilkudziesięciu tysięcy skazań rocznie. W latach 2001–2005 liczba skazań dynamicznie rosła, osiągając w 2006 roku bardzo wysoki pułap 81 912. W następnych latach 2006–2008 liczba skazań zmniejszała się, po czym w latach 2009–2012 ustabilizowała się w wysokości 50–51 tys. rocznie. Wahania we wskazanych rocznikach nie mogły się łączyć, poza rokiem nowelizacji z 2013, z działaniami legislacyjnymi, gdyż ustawodawca w tym obszarze we wskazanym czasie ich nie dokonywał. Przyczyny tkwiły w praktyce stosowania prawa, a ich źródła nie poddają się jednoznacznej identyfikacji.

W strukturze skazań, jeśli chodzi o § 2, widoczny jest znaczący udział kar wolnościowych i różnicowanie reakcji. Sądy traktowały sprawców

⁸ Dz.U. Nr 48, poz. 54.

⁹ Projekt ustawy o zmianie kodeksu karnego, Sejm RP III kadencja, druk nr 1019.

z § 2 bardziej liberalnie, ale z drugiej strony dużą liczbę zawieszeń wykonania kary łączyć można z powtarzalnością zachowań sprawców. W zakresie orzekania zakazu prowadzenia pojazdów sądy związane obligatoryjnością środka najczęściej orzekały go w wymiarze do trzech lat.

Wykres 1. Prawomocne skazania ogółem za występki z art. 178a § 2 k.k. w latach 2001–2018¹⁰

Charakterystycznym zjawiskiem stał się wzrost populacji więziennej, zwiększonej znacząco o „nietrzeźwych rowerzystów”. Wynikało to z zarządzeń kar zawieszonych i orzekania kar zastępczych. Przykładowo, od początku czerwca 2008 do 10 czerwca 2013 roku, to jest w ciągu pięciu lat, karę pozbawienia wolności lub zastępczą karę pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 178a § 2 k.k. odbyło 54 623 skazanych¹¹.

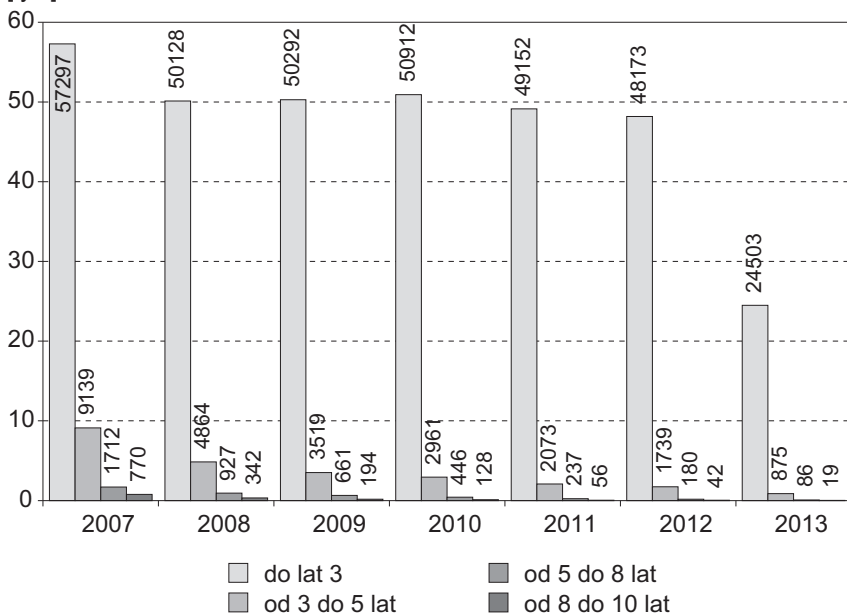
¹⁰ Dane wykorzystane w tabelach i diagramach za: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>.

¹¹ S. Lelental, *Spoleczne i ekonomiczne skutki kryminalizacji bezwypadkowego prowadzenia w stanie nietrzeźwości pojazdu innego niż mechaniczny — art. 178a § 1 k.k.*,

Tabela 1. Kary orzekane za występ z art. 178a § 2 k.k. w latach 2002–2018

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
grzywna	16 233	25 879	28 083	27 163	24 369	21 011
ograniczenie wolności	11 908	19 493	25 312	26 579	24 240	18 950
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	15 300	18 568	19 834	24 972	25 995	25 739
pozbawienie wolności bezwzględne	297	706	935	1069	1645	2044

[tys.]

Wykres 2. Wymiar zakazu prowadzenia pojazdów orzeczonego za przestępstwo z art. 178a § 2 k.k. w latach 2007–2013

Przekwalifikowanie czynu w 2000 roku spowodowało zatem określone konsekwencje w sferze polityki karnej. Nie zmniejszyła się jednak ska-

[w:] *Granice kryminalizacji i penalizacji*, red. S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn 2013, s. 297–298.

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
20 587	19 417	19 840	21 801	21 804	11 722	833	327	230	—	3
14 058	14 985	15 673	15 817	16 941	7278	589	81	43	—	1
18 253	16 432	14 636	12439	11601	6332	88	3	8	—	0
1251	1352	923	923	871	543	10	0	1	—	0

la problemu. Koszty ekonomiczne i społeczne kryminalizacji okazały się nieadekwatne do uzyskanych efektów¹². Dlatego naturalnym krokiem było podjęcie inicjatywy zmierzającej do częściowej depenalizacji takiego czynu.

Podnoszono argumenty, że „unormowania prawne dotyczące karania nietrzeźwych rowerzystów są w ocenie społecznej zbyt surowe i nie spełniają wymogów racjonalnej polityki karnej. Skutkuje to ich niską skutecznością. Nie da się zbudować skutecznych norm prawa karnego, jeżeli będą one budowane w oderwaniu od świadomości społecznej i społecznego poczucia sprawiedliwości”¹³.

Podkreślano, że kryminalizacja ta nie miała rzeczywistego wpływu na zwiększenie bezpieczeństwa w komunikacji, zagrożonego przez nietrzeźwych uczestników ruchu. Natomiast dane statystyczne świadczą o nikłym oddziaływaniu prewencyjnym art. 178a § 2 k.k. i są nieadekwatne do zaangażowania sił i środków organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości w ściganiu oraz do ponoszonych przez Skarb Państwa wysokich kosztów¹⁴. Za trafny uznano więc zabieg ustawowy, polegający na uchyleniu art. 178a § 2 k.k. i przesunięciu określonego w nim czynu do kategorii wykroczeń (art. 87 § 1a k.w.)¹⁵. Z aprobatą przyjęto możliwość orzeczenia

¹² R.A. Stefański, *Zasadność kontrawencyjonalizacji prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu niemechanicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 4, s. 57.

¹³ Uzasadnienie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny (Sejm RP VII kadencja, druk sejmowy nr 378).

¹⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy — Kodeks karny i niektórych innych ustaw (Sejm RP VII kadencja, druk sejmowy nr 870), s. 135–136.

¹⁵ Ustawą z dnia 27 września 2013 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247) przestępstwo pro-

Tabela 2. Prawomocne skazania ogółem za występki z art. 178a § 1 k.k. i art. 178a § 4 k.k. w latach 2008–2018¹⁶

2008		2009		2010		2011		2012	
art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.
68 367	—	74 056	—	73 105	1174	69 171	10 039	62 412	12 527

Tabela 3. Kary orzekane za występki z art. 178a § 1 k.k. w latach 2008–2018

	2008	2009	2010	2011
grzywna	25 454	28 477	29 705	30 873
ograniczenie wolności	5164	6433	7083	6750
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	36 864	38 101	35 460	30 873
pozbawienie wolności bezwzględne	768	902	842	669
sekwencja kar (art. 37b k.k.)	—	—	—	—

fakultatywnie zakazu prowadzenia pojazdów i ograniczono jego zakres przedmiotowy do pojazdów innych niż mechaniczne.

Można odnieść wrażenie, że ustawodawca mocniejszy akcent położył na represjonowanie nietrzeźwych kierowców pojazdów mechanicznych. Przemawiają za tym prezentowane dane statystyczne dotyczące prawomocnych skazań, a także wymiaru kar i środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów.

Przytoczone dane statystyczne wskazały, że w strukturze zakazu przewożenia środka orzekany na czas do trzech lat, z kolei w strukturze skazań z art. 178a § 4 k.k. wyraźnie przeważała kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania, w tym zakresie zmiany nastąpiły dopiero po 2015 roku. W odniesieniu do sprawców przestępstwa z art. 178a § 1 k.k. też zaznaczyła się przewaga kary pozbawienia wolno-

wadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu innego niż mechaniczny na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub w strefie ruchu, określone dotychczas w art. 178a § 2 k.k. przekwalifikowano, z mocą obowiązującą od 9 listopada 2013 roku, w wykroczenie zawarte w art. 87 § 1a k.w.

¹⁶ Dane w tabelach za: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/>.

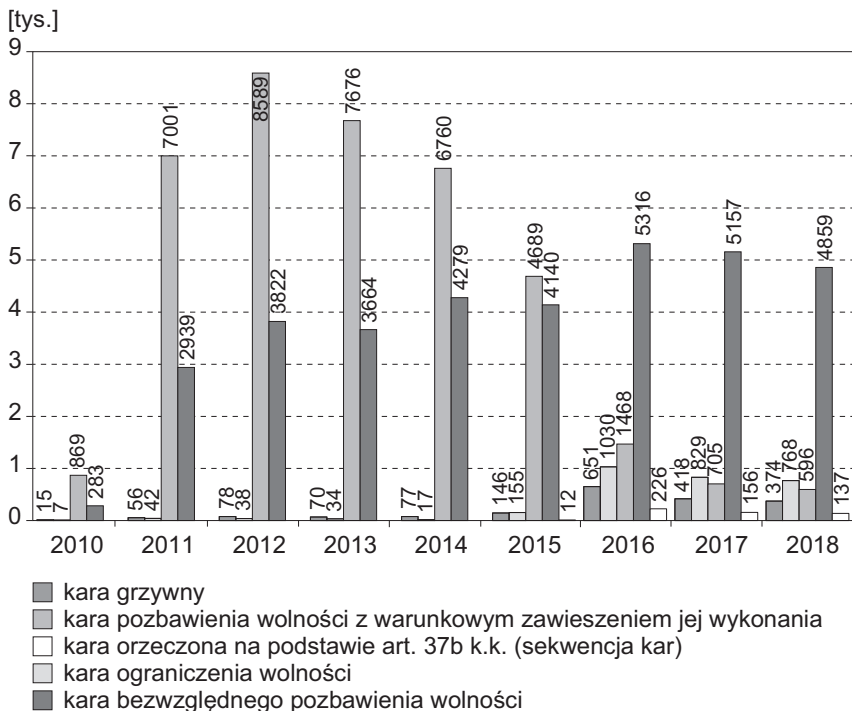
2013		2014		2015		2016		2017		2018	
art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.	art. 178a § 1 k.k.	art. 178a § 4 k.k.
55 792	11 444	52 724	11 133	44 230	9142	47 953	8691	37 769	7265	37 591	6735

2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
29 083	26 713	25 374	21 986	27 458	22 074	22 787
6556	6103	5646	5137	9720	7661	7198
26 248	22 473	21 294	16 702	10 088	7157	6750
517	501	407	403	661	845	822
—	—	—	1	24	28	28

ści z warunkowym zawieszeniem wykonania, przy czym od 2012 roku w strukturze kar na pierwszym miejscu była kara grzywny, która uzyskała pozycję wyraźnie dominująca od 2015 roku. Podstawowe znaczenie w tym zakresie przypisać należy działaniom ustawodawcy, który wraz z nowelizacją wchodzącą w życie od 1 lipca 2015 roku zmienił przesłanki warunkowego zawieszenia wykonania kary, ograniczając jego stosowanie. W tym wypadku głównym determinantem była decyzja legislacyjna.

W przypadku nietrzeźwych kierowców pojazdów mechanicznych polityka wzmożonej represji może wydawać się uzasadniona. Prowadzić ma bowiem do eliminacji niebezpiecznych uczestników z ruchu. Nie można jednak zapominać, że utrzymujący się wysoki pułap represji prowadzącej do wyniku: kara bezwzględna, obligatoryjny zakaz na zawsze, wysokie pułapy świadczenia, może powodować, że represja przestanie oddziaływać w oczekiwany sposób i konieczne stanie się odstępnie od jej eskalacji i wprowadzenie zmodyfikowanych mechanizmów oddziaływań.

Kolejnym przykładem regulacji prawnej pozwalającej prześledzić działania ustawodawcy posługującego się wzmożoną represją w celu ograniczenia występowania negatywnych zjawisk społecznych jest przyjęcie

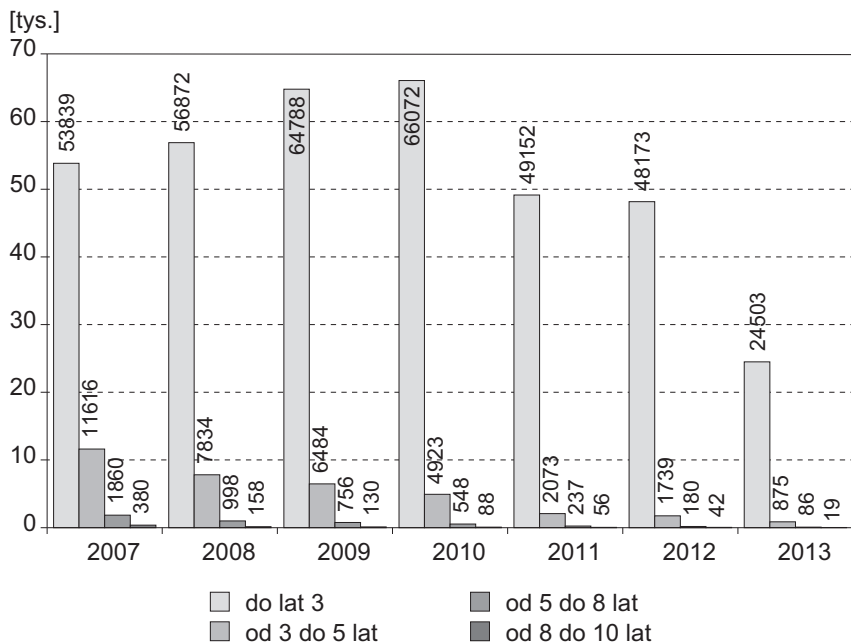

Wykres 3. Kary orzekane za występki z art. 178a § 4 k.k. w latach 2010–2018

karalności każdej formy posiadania środków odurzających. Przestępstwo to od początku wzbudzało kontrowersje. Liberalne podejście do posiadania narkotyków w czasie obowiązywania ustawy z 1985 roku o zapobieganiu narkomanii¹⁷ w trakcie zmian kodyfikacyjnych podlegało obostrzeniu, czemu ustawodawca dał wyraz w rozwiązaniach zarówno ustawy z 1997 roku¹⁸, jak i obowiązującej ustawy z 2005 roku o przeciwdziałaniu narko-

¹⁷ Dz.U. Nr 4, poz. 15. Niekryminalizowanie posiadania środków odurzających w ustawie z 1985 roku należało raczej do wyjątków na tle większości rozwiązań europejskich, chociaż nie można pominąć faktu, że posiadanie narkotyków do celów niemedycznych było zachowaniem bezprawnym także pod rządami wskazanej ustawy. Posiadanie środków odurzających bez zezwolenia było bowiem zabronione w rozumieniu prawa administracyjnego. Środki te podlegały wtedy konfiskacie.

¹⁸ Tekst pierwotny: Dz.U. Nr 75, poz. 468 z późn. zm., tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198 z późn. zm.

Wykres 4. Wymiar zakazu prowadzenia pojazdów orzeczonego za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. w latach 2010–2014

manii¹⁹. Celem polityki wobec użytkowników substancji niedozwolonych stało się dążenie do maksymalnej redukcji używania środków odurzających w celach niemedycznych. Zastanowienie budzi jednak to, czy ustawodawca posłużył się właściwym instrumentarium, a nadto jaki rezultat ukazała praktyka jego stosowania. O ile wydaje się bowiem w pełni zasadne posłużenie prawem karnym i wzmożoną represją wobec sprawców czynów polegających na stwarzaniu podaży narkotyków, o tyle przyjęcie tych samych założeń w odniesieniu do użytkowników, w znacznej części będących osobami uzależnionymi, okazuje się chybione.

Analizując pierwotną regulację ustawy z 1997 roku o przeciwdziałaniu narkomanii, zauważamy, że ustawodawca przewidział w art. 48 ust. 4

¹⁹ Tekst pierwotny: Dz.U. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm., tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 852 ze zm.

klauzulę niekaralności²⁰ i w pewnym zakresie realizację założeń leczniczych wobec osób uzależnionych. Panująca wówczas powszechna dyskusja nad realizacją postulatu „leczyć zamiast karać” wymagała zastanowienia nad słusznym założeniem, że nowoczesna polityka wobec narkotyków powinna w umiejętny sposób łączyć posługiwanie się represją z oddziaływaniami socjalnymi i medycznymi²¹, a z pewnością nie powinna ich zastępować. Działania legislacyjne podążyły jednak w innym kierunku. Nowelizacją z 2000 roku²² uchylono art. 48 ust. 4 u.p.n. Objęcie kryminalizacją każdej postaci posiadania narkotyku, również niewielkiej ilości przeznaczonej na własny użytek, oznaczało stworzenie szerokich możliwości posługiwania się represją karną, w tym w szczególności wobec osób uzależnionych. Politykę tę kontynuowano na gruncie obowiązującej ustawy z 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii. W art. 62 u.p.n. nie przewidziano jakiegokolwiek wyłączenia karalności posiadania środków odurzających, statuując, podobnie jak w poprzednim stanie prawnym, typ podstawowy, typ kwalifikowany ze względu na znaczną ilość środków lub substancji zabronionych oraz typ uprzywilejowany — wypadek mniejszej wagi²³. Zabiegi ustawodawcy przyniosły wyraźny wydźwięk statystyczny w zakresie prawomocnych skazań za przestępstwo posiadania.

²⁰ W ustawie z 1997 roku o przeciwdziałaniu narkomanii art. 48 otrzymał brzmienie: 1. Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo karze pozbawienia wolności do roku.

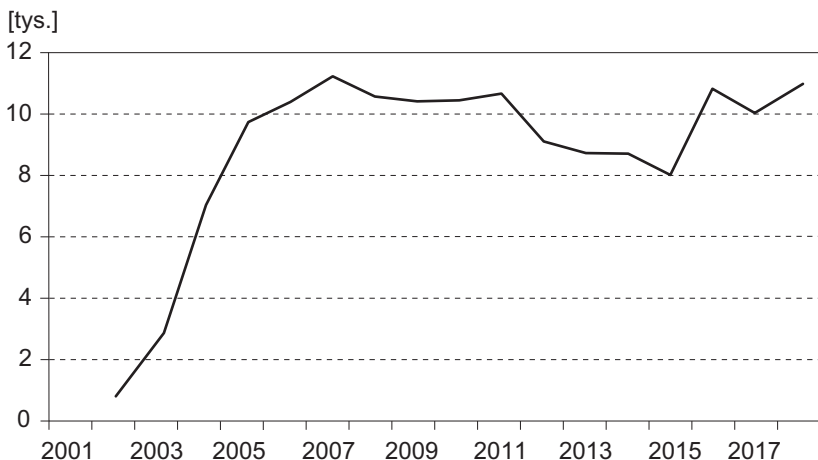
3. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających lub substancji psychotropowych, sprawca podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności do lat 5.

4. Nie podlega karze sprawca występku określonego w ust. 1, który posiada na własny użytek środki odurzające lub substancje psychotropowe w ilości nieznacznej.

²¹ Por. K. Krajewski, *Przestępstwo posiadania narkotyków oraz środki stosowane wobec jego sprawców w świetle badań aktowych*, „Alkoholizm i Narkomania” 21, 2008, z. 3, s. 222 n.

²² Ustawa z dnia 26 października 2000 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2000 r. Nr 103, poz. 1097, art. 1 pkt 23), która weszła w życie 12 grudnia 2000 roku.

²³ W ustawie z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii art. 62 otrzymał następujące brzmienie:

Wykres 5. Prawomocne skazania za przestępstwa z art. 48 ust. 1 i 3 u.p.n. z 1997 roku oraz odpowiednio z art. 62 ust. 1 i 2 u.p.n. z 2005 roku

Wymiar statystyczny ukazał wyraźny wzrost skazań za przestępstwo posiadania, przy uwzględnieniu zarówno typu podstawowego, jak i mniejszej wagi, aż do roku 2007. Ilościowe ujęcie przestępstwa posiadania wskazywało, że jest to wręcz jedna trzecia przestępczości narkotykowej w ogóle. Kolejne lata obrazowały ustabilizowanie liczby skazań, następnie jej spadek od roku 2011 do 2015 i ponowny wzrost po roku 2015. Przyczyn tych wahań danych statystycznych upatrywać można w interwencji ustawodawcy, w tym wskazanych dalej nowelizacji z 2011 i działaniach

1. Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

2. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających lub substancji psychotropowych, sprawca podlega karze grzywny i pozbawienia wolności do lat 5.

3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo karze pozbawienia wolności do roku.

Ustawą z dnia 27 kwietnia 2006 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. Nr 120, poz. 826), która weszła w życie z dniem 21 lipca 2006 roku, zmieniono sankcję przewidzianą za przestępstwo z art. 62 ust. 2. Dotychczasową karę grzywny i karę pozbawienia wolności do lat 5 zastąpiono karą pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do lat ośmiu.

Tabela 4. Prawomocne skazania ogółem za występki z art. 62 ust. 1 i art. 62 ust. 3 u.p.n. w latach 2008–2018

2008		2009		2010		2011		2012	
art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.
10 018	2846	9835	2518	9638	2623	9864	2824	8507	2265

Tabela 5. Kary orzekane za występki z art. 62 ust. 1 u.p.n. w latach 2008–2018

	2008	2009	2010
grzywna	1488	1508	1647
ograniczenie wolności	955	999	1177
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	7042	6848	6397
pozbawienie wolności bezwzględne	499	451	416
sekwencja kar (art. 37b k.k.)	—	—	—

Tabela 6. Kary orzekane za występki z art. 62 ust. 3 u.p.n. w latach 2008–2018

	2008	2009	2010
grzywna	1481	1318	1472
ograniczenie wolności	812	688	751
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	478	454	366
pozbawienie wolności bezwzględne	48	42	33
sekwencja kar (art. 37b k.k.)	—	—	—

reformatorskich z 2015 roku. Charakterystyczna pozostaje też struktura kar wymierzanych sprawcom tego rodzaju przestępstwa. Do 2015 roku, czyli wielkiej nowelizacji prawa karnego, przeważała kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Mając na względzie powtarzalność przez sprawców zachowań związanych z posiadaniem środków odurzających, częstą konsekwencją było zarządzanie wykonania zawieszonych kary. W ten sposób, podobnie jak w pierwszym wskazanym w niniejszym opracowaniu przykładzie, doszło do niepożądanego zjawiska znacznego powiększenia populacji więziennej o kategorię uzależnionych sprawców drobnych przestępstw. W roku 2016 widoczna jest

2013		2014		2015		2016		2017		2018	
art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.	art. 62 ust. 1 u.p.n.	art. 62 ust. 3 u.p.n.
8060	2199	8006	2156	7307	2008	9382	2236	8729	1966	9352	1975

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
2080	1853	1863	2135	2230	4544	4527	5018
1229	1117	1212	1291	1210	2588	2499	2661
6131	5194	4638	4269	3507	1667	1086	938
420	340	347	310	353	543	576	707
—	—	—	—	6	39	40	27

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1602	1368	1262	1301	1271	1551	1387	1447
833	644	676	630	580	612	526	467
349	219	224	195	130	47	19	21
38	34	37	30	26	26	33	39
—	—	—	—	1	0	1	0

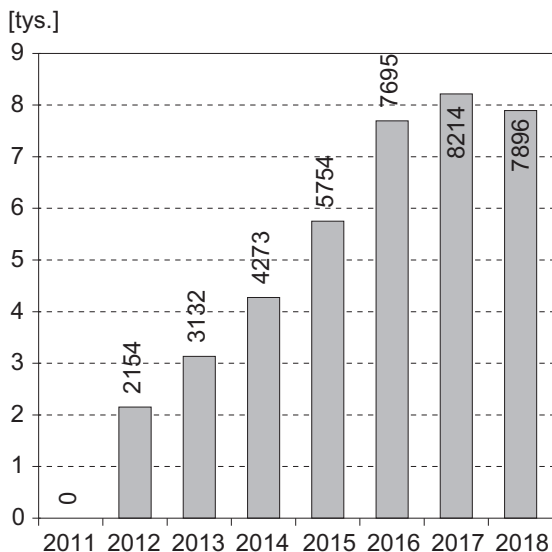
wyraźna zmiana w strukturze kar, ujawniającej przewagę kary grzywny i kary ograniczenia wolności. Zmianę tę, jak już wskazywano, należy jednoznacznie łączyć z działaniem prawodawcy, to jest modyfikacją przesłanek warunkowego zawieszenia wykonania kary i ograniczeniem możliwości stosowania tej instytucji probacyjnej.

Odnosząc się do praktyki polskiego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, w przypadkach posiadania substancji psychoaktywnych dostrzec można, że represja zdaje się brać górę nad realizacją celów profilaktyczno-leczniczych, przede wszystkim ze względu na ekonomię postępowania. Działania praktyki kształtują się w sposób odbiegający od

założeń modelowych. Należy pamiętać, że sprawy tego typu nie budzą w większości wypadków istotnych wątpliwości dowodowych i nadają się do zastosowania instytucji mających na celu uproszczenie i przyspieszenie postępowania. Równocześnie w sprawach tych występują często oskarżenia, co do których należałoby stosować w szerszym zakresie różne środki o charakterze leczniczym, wychowawczym i profilaktycznym. Do tego konieczne jest zebranie stosownych danych osobopoznawczych, opinii biegłych itp., co koliduje z uproszczonym trybem postępowania. W ten sposób ważny cel, jakim jest uproszczenie i przyspieszenie postępowania karnego, wydaje się sprzyjać realizacji celów czysto represyjnych i zepchnięciu na dalszy plan wszelkich innych celów, które w przypadku tej specyficznej kategorii sprawców powinny mieć charakter priorytetowy. W takich warunkach, przy braku akceptacji powrotu do klauzuli z art. 48 ust. 4 odbieranej jako quasi-legalizacja narkotyków, zrodziła się koncepcja przepisu art. 62a u.p.n., który wprowadzono nowelizacją ustawy z dnia 1 kwietnia 2011 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw²⁴. Przewiduje on możliwość bezwzględnego umorzenia postępowania wobec sprawców posiadających nieznaczne ilości środków odurzających, przeznaczonych na własny użytek²⁵. Odwołując się do *ratio legis* przyjętego rozwiązania, łatwo dostrzec, że pozwala ono na zaniechanie w pewnych sytuacjach ścigania i ukarania sprawców drobnych przestępstw związanych z konsumpcją narkotyków, w stosunku do których realizacja represji karnej nie przyniosła jak dotąd jakichkolwiek pozytywnych efektów. Minimalizuje także związane z tym koszty funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Chodzi bowiem o to, aby sprawy o posiadanie nie przekształcały się w „normalne” postępowanie przygotowawcze, co wykluczałoby możliwość osiągnięcia spodziewanych efektów nowelizacji w zakresie ekonomiki postępowania. Wprowadzoną nowelizację początkowo praktyka przyjęła z dużym dystansem.

²⁴ Dz.U. z 2011 r. Nr 117, poz. 678.

²⁵ Zgodnie z treścią tego przepisu prokurator, a w stadium postępowania jurysdykcyjnego sąd, poddaje ocenie, przy spełnieniu wymienionych przesłanek, niecelowość orzeczenia kary ze względu na okoliczności popełnienia czynu, a także stopień jego społecznej szkodliwości.

Wykres 6. Liczba spraw umorzonych przez prokuratorów na podstawie art. 62a u.p.n. w latach 2011–2018²⁶

Jak wskazują dane statystyczne, prokuratorzy stopniowo wprowadzali w życie nową regulację. Wynikać mogło to ze stosowania w tego rodzaju sprawach utrwalonych dotąd schematów działania, ale także wątpliwości interpretacyjnych dotyczących nowej regulacji i formułowanych na tym tle uwag krytycznych²⁷. W kolejnych latach 2011–2018 nastąpiło przełamanie wskazanych trudności i widoczny wzrost zastosowania jako podstawy umorzenia art. 62a u.p.n. na etapie przedśadowym.

²⁶ Wymienione w opracowaniu dane według danych ze sprawozdań z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w sprawach karnych, <https://pk.gov.pl/dzialalnosc/sprawozdania-i-statystyki/>.

²⁷ Zob. między innymi B. Wilamowska, *Komentarz do art. 62a, [w:] Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii. Komentarz do wybranych przepisów karnych*, red. P. Kłodoczny, P. Kubaszewski, B. Wilamowska, Warszawa 2013, s. 95; P. Gensikowski, *Procesowe aspekty stosowania instytucji przewidzianej art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 7–8, s. 220–235; *idem*, *Materiałne ujęcie przesłanek instytucji przewidzianej w art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 10, s. 99.

Przechodząc od uwag szczegółowych do podsumowania zaprezentowanych rozważań, zaznaczyć należy, że przedstawione przykłady, w podanym wymiarze statystycznym określającym zjawisko przestępczości oraz prawnokarną reakcję na nie, modelowane są różnorodnymi czynnikami. Istotna rola przypada oczywiście decyzjom o kryminalizacji. Decyzje legislacyjne dotyczące normatywnego kształtu przepisów, a więc prawa zapisanego, na poziomie prawa stosowanego dały jednak rezultat zgoła odmienny od intencji ustawodawcy. Poszukiwania determinant schodzą więc na poziom prawa w działaniu. Można przyjąć, że przede wszystkim to prawo w działaniu, badanie jego rezultatów, odzwierciedla czynniki, które w dalszym procesie mają szczególne znaczenie dla odpowiedniego kształtowania polityki karnej.

Bibliografia

- Błachut J., *Problemy związane z pomiarem przestępczości*, Warszawa 2007, s. 81.
- Gensikowski P., *Materiałne ujęcie przesłanek instytucji przewidzianej w art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 10.
- Gensikowski P., *Procesowe aspekty stosowania instytucji przewidzianej art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 7–8.
- Grześkowiak A., *Model ustawowej polityki karnej na tle projektów zmian kodeksu karnego*, [w:] *Reforma prawa karnego materialnego i procesowego z 2015 r. Wybrane zagadnienia*, red. D. Kala, I. Zgoliński, Warszawa 2015.
- Jaroch W., *Polityka karna — strategia punitywna czy liberalna*, „Studia Prawnoustrojowe UWM” 2012, nr 5.
- Krajewski K., *Nowa kodyfikacja karna a polityka karna w Polsce w latach 1990–2005*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, z. 1.
- Krajewski K., *O wpływie ustawodawstwa karnego na politykę karną*, „Archiwum Kryminologii” 41, 2019, nr 2.
- Krajewski K., *Przestępstwo posiadania narkotyków oraz środki stosowane wobec jego sprawców w świetle badań aktowych*, „Alkoholizm i Narkomania” 21, 2008, z. 3.
- Lelental S., *Spoleczne i ekonomiczne skutki kryminalizacji bezwypadkowego prowadzenia w stanie nietrzeźwości pojazdu innego niż mechaniczny — art. 178a § 1 k.k.*, [w:] *Granice kryminalizacji i penalizacji*, red. S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn 2013.
- Melezini M., *Represyjność polityki karnej w okresie obowiązywania nowej kodyfikacji karnej*, [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Warszawa 2007.

- Stefański R.A., *Zasadność kontrawencyjonalizacji prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu niemechanicznego*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 4.
- Szymanowski T., *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012.
- Wilamowska B., *Komentarz do art. 62a, [w:] Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii. Komentarz do wybranych przepisów karnych*, red. P. Kładoczny, P. Kubaszewski, B. Wilamowska, Warszawa 2013.

Remarks on the determinants of the criminal policy pursued by the courts via the example of the implementation of Article 178a § 2 of the Criminal Code and Articles 62–62a of the 2005 law on Counteracting Drug Addiction

Summary

The author of the study joins the discussion on the factors shaping the criminal policy characteristic for the period of validity of the Penal Code of 1997. She does so based on a selected fragment of the legal reality, outlining the impact of the criminal legislation on the criminal policy in terms of implementation of the latter by the courts. The author uses the example of the regulations of Article 178a § 2 of the Criminal Code and Articles 62–62a of the 2005 law on Counteracting Drug Addiction concerning their normative and practical terms. Analysing the crimes indicated, which belong to common behaviours, She reflects on the complexity of relations between the written law and the law in action. In conclusion, the author emphasises that it is the law in action and the examination of its results that reflects factors that have specific significance for the shaping of penal policy.

Keywords: crime, punishment, penal policy, counteracting drug abuse, intoxication, driving a motor vehicle.